
וְתוֹעַמֵּשׁ תָּא וְהַנְּבֵם תָּא תֻּכְצַעַמְכּ גַּפְ רְוִזְמַבּ תֻּפְדְּרֵנְהּוּ תֻּרְזְוּחָה תֻּנוֹשְׁלָה / Psalm 83

Author(s): **ץָרְלָקְסּ מִירָם** and Miriam Sklars

תע-בתכ: **אֲרָקֶם חִיבָּ** / Beit Mikra: *Journal for the Study of the Bible and Its World* / 2014, pp. 71-84 / ד"נשת (טנ דרכ) / אֲרָקֶם חִיבָּ, מִלְוָעָן אֲרָקֶם חִיבָּ, מִרְאָם צָרְלָקְסּ, מִרְיָם סְקָלָרָס

Published by: Bialik Institute, Jerusalem / ביאליק אוניברסיטה, ירושלים

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/23975220>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

JSTOR

is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Beit Mikra: Journal for the Study of the Bible and Its World* / : -

הלשוןות החזרות והנרדפות במזמור פג כמצבות את מבנהו ואת משמו

מראים סקלרץ

מזמור פג¹ הוא תחינה לאומית,² וייחודה שהוא נאמר בעת סכנת השמדה מוחלטת לעם ישראל מהתקנות של איברים רבים ייחדי.³ בספרות

* כהן על העורתי החשובות.
1 המזמור חותם וצף של אחד עשר מזמורים המוחסים לאסף, והם רובו של החומר השלייש בספר תהילים. עוזר מזמור המיחס לאסף הוא מזמור נ שבוחמש השני של תהילים. על מזמור פג כמסכם את מזומיי אסף ואת המזמורים האלהיסטיים ראה וובר, מזמור פג; זנגר, תהילים, עמ' 345-346.

2 ברין, תהילים, עמ' 60.
3 מנית שמתייהם של אויבי ישראל במהלך המזמור עשויה ליצור את הרושם שרקען ההיסטורי ניתן לזהוי מודיק. אלא שהחצרות כל האומות הנזכרות לקואליציה מאוחרת נגיד ישראל בזמן נתון כלשהו מקשה באיתור רקע ההיסטורי ספציפי למזמור, שכן אין כל תיעוד למשבר לאומי שבו כל האומות המופיעות נועדו יהדריו כדי למחות את ישראל. ואכן בספרות המחקר הוועל הצעות שונות ומגוונות בדבר שיוכו ההיסטורי של המזמור. העובדה שני האירושים ההיסטוריים המאוחרים ביותר המתוארים במזמור הם ניצחוניותם של השופטים ברק וגדעון (פס' 10-12), ושמות העמים הנזכרים ואופיים הנודרי (פס' 7-9) עשויים להורות שהמזמור הוא מן היצירות הקדומות של הספרות המזמורית – לכל המאוחר בתקופת השופטים – ראה ברין, תהילים, עמ' 61-60. גישות אחרות משייכות את המזמור לימי שמואל (מור, בנען וישראל, עמ' 139, הערכה 19), לתקופת מלכותו של שאול עד מלכות חזקיהו (חכם, תהילים, עמ' ק), לימי מלכות יהושפט (דרלץש, תהילים, עמ' 551-550) ולתקופת עוזרא ונחמה (בריגס, תהילים, עמ' 218-219), ויש שהצביעו לשינוי לתקופת החשמונאים (קיטל, תהילים, עמ' 277-278). לס Kirby רחה מזמור פ"ג.

לעומת ניסיונות תארוך אלו קיימת גם גישה אחרת ולפיה לא זו בלבד שאין לנו עדויות כלל האומות הללו הקיימו בתקופה אחת קוואליציה מאוחרת נגד ישראל, הייתה שלא נדונים במזמור לא מסע מלחמתי בפועל ולא אמצעי התגוננות ממשיים נגד מסע זה,

המחקר⁴ מוסכם שהמזמור נחלק על פי תוכנו לשתי מחציות: פסוקים 2-9 מתארים את בקשת הגויים להשמדת ישראל, ואילו פסוקים 10-19 מביאים את בקשת ישראל להיוושם מאובייהם. הוצעו גם חלוקות משנה המבוססת על הקובלות תוכניות ולשוניות בין חלקים המזמור.⁵ אלא שהකובלות אלו אינן עיקיות לאור כל חלקים המבנה,⁶ וגם לא התבררה חישוביתן להבנת המסר המרכזית של המזמור.⁷

אלא נזכורות בו רק תוכנות האויב ומחשבותיו, יש להימנע ממתן ביאור היסטורי ספציפי למזמור, ויש לראות בראשית האויבים שבו מכע אמנות-ספרותי המייצג את מכלול האויבים הפוטנציאליים והמשיים של ישראל בעבר וכוהוה (דדהו, תהילים, ע' 273); וייר, תהילים, ע' 562; טיט, תהילים, ע' 345; קראוס, תהילים, ע' 161). עם זאת לאור ציונה של אשור במזמור והעדורו בכל מינו הסכימו ווב בעלי הגישה הזאת שהמזמור חוכר בתקופה קדר-גלותית. גם הופמן קבע לאחרונה שהמזמור הוא יצירה טיפולוגית ואינו משקף אירוז היסטורי ממשי אך קבע את זמן החיבור בין חורבן הבית הראשון לחונכת הבית השני (הופמן, תגבות למשברים, ע' 29-32).

נראה שדווקא העדר-היסטוריה של המזמור גרמה שגם בדורות מאוחרים הוא נמצאו רלוונטי במיוחד בדור הקמתה המודנית, שבו חזר עם ישראל אל כעם להיות מותקן מקואלייזציה של אויבים. ואمنם בימינו נהוגים לומר מזמור זה בהלוויות של חללי צבא הגנה לישראל ובתפילה אשכבה ואוצרה שלהם. כמו"כ נאמר מזמור זה בשעות מלחמה ובימים הזורמים להחליל צה"ל (חכם, ע' קא, הערכה 17).

למשל: וייר, תהילים, ע' 564; חכם, תהילים, ע' צא; ברין, תהילים, ע' 61; זנגר, תהילים, ע' 339.

ראה סיכום השיטות העיקריות אצל ואן דר לוגט, תהילים, ע' 346, והשוואה לגישתו של טיט, תהילים, ע' 349 (התרגום לעברית שלו, מ"ס): "המבנה הספרותי של המזמור אינו מורכב... קיים פיתוי שלא לטrhoה כלל בכיוון המסר של מזמור זה שכממעטים באמירתו. סגנוןינו אינו מאופיין בתחוכם ובר, והוא די ישיר ופשט. האבחנות הדרות והדרושים המורכבים הקיימים בכמה מזמורים חסרים כאן". גם קראוס, תהילים, ע' 160,

קובע שאת מבנהו של מזמור פג ניתן לנתח בקבלה.

אלטי, תהילים, ע' 24. שם מוזגת הקבלה תוכנית בין כמהות לא שcolaה של פסוקים, ואין הקבלה תוכנית ממשית בין האיבר הראשון לאחרו. ביקורת על אלטי מופיעה אצל אלפר, מזמור פ"ג, אך גם הוא מציג הקובלות בין כמהות לא שcolaה של פסוקים. וראה דדהו, תהילים, ע' 273 וסיליד, תרגום השבעים, המכינים אינקלוזיו הנוצר בתרגום השבעים בין פסוקי הפתיחה לפסוקי החתימה בעקבות תרגום "אל דמי לך" (פס' ב) – אין דומה לך.

אצל ואן דר לוגט, תהילים, פעים שהרミון הצלילי בין המילים, שליעתו תומך במבנה, הוא חלקי מאד, ואין כל זיקה סמנטית ביניהם, כגון: "לב" – "לבני לוטן"; "בנחל קישון" – "קלון ויקשו". מהקובولات המבוססות על מללים שאין ביןיהם זיקה תוכנית של ממש קשה להפיק מבנה בעל משמעות. וובר, מזמור פ"ג, מורה להביע על חרומות פונטיות, אך ורק מיעוטן בעלות משמעות, כדוגמת כינוי השכונות לנוכח כך בבית הראשון, המציג לדבריו את יחסיו הקרובים בין ה' לעמו, וכדוגמת האותיות השורקות ש-ס-צ-ז בבית השלישי, שליעתו מהוות חיקוי ללחישה ולהרס של האויב. אך גם וובר אינו מצייןchorות

במאמר זה נאמץ חלוקה לארבעה בתים (2; 5-6; 9-10; 13-14; 19) על פי תוכן הפסוקים, שהוצאה כבר במאה הי"ט על ידי קסטר,⁸ ונבקש להראות כיצד הלשונות החוזרות⁹ והנרדפות במזמור מעכבות בעקבות ובשיטתיות את מבנהו ובעקבותיו גם את משמעתו.

א. לשונות חוזרות בשתי מחציותו של המזמור

כאמור, מזמור פג נחלק לשתי מחציות: פסוקים 2-9 מתארים את בקשת הגויים להשמדת ישראל, ופסוקים 10-19 מביאים את בקשת ישראל להיוושע מאובייהם. חלוקה זו מבוססת עיקרעה על תוכן הפסוקים ונתמכת במילא "סליה", החותמת את המחצית הראשונה של המזמור.¹⁰

במחצית הראשונה בולט הניגוד בין הרعش לדמה. קולותיו של האיבר הזומם להשמדת ישראל מוצבים מול הדמה והפסיביות של ישראל ואלהיוינו.¹¹ המזמור פותח באנפורה משולשת: "אל דמי... אל תחרש ואל תשקט",¹² המדגישה את תחושת המצוקה ואת הרחיפות בתביעה להפרת שתיקתו של האל. ארבע המילים המתארות את האילמות של אלהי ישראל ושל עמו – "דמי", "תחרש", "תשקט" (פס' 2), "ולא יזכיר" (פס' 5), מנוגדות לארבעה ביטויים עוניים הנשמעים מפי אויביהם: "המיון" (פס' 3),¹³ "עירמו סוד", "ויתיעזו" (פס' 4), "נוועצו" (פס' 6).

משמעותו בעקבות לאורך כל חלקו של המזמור.

⁸ קסטר, *תהלים*, עמ' 259-262. בחלוקת זו שני הפסוקים האחרונים (18-19) חרוגים מהמבנה של ארבעה פסוקים לכל בית, וקסטר מסביר שני פסוקים אלו מדגשים ומרחיבים את הרעיון שבפסוק 17. בשונה מCASTER, ואן דר לונט, תהילים, רואה בשני הפסוקים האחרונים (18-19) יחידה נפרדת החותמת את המזמור, ואילו וובר, מזמור פג, וגם זנגר, תהילים, רואים בשלושת הפסוקים האחרונים (19-17) יחידה נפרדת.

⁹ חכם, תהילים, עמ' קא, כבר מנה את המילים החותמות הללו: כי (פס' 3, נט), יעד (פס' 4, נט), אמרו (פס' 4, נט), שם (פס' 5, נט), שיתמו (פס' 12, נט), אך בלי להידרש לתורמתן לבניה הכלול של המזמור.

¹⁰ מלצר, תהילים עמ' רט; קרואוס, תהילים, עמ' 163; זנגר, תהילים, עמ' 339.
¹¹ השווה: "עורוה למה תישן ה' הקיצה אל תזנה לנצח" (תה' מד 24); "עד מתי אלהים יחרף צר ינא אובי שך לנצח. למה תשיב ייך וימינך מקרוב חיקך כליה" (שם, עד 11-12).

¹² כל המובאות מן המקרא ומפרשנות ימה"ב לקוחות מהדורות כהן, כתה.
¹³ לשמע הקלות הנקשרים לפועל זה ראה יש' זי 12; נט 11; תה' נט 7. הלשונות "חרש" ו"המיון" מקובלות ניגודית גם בפסוק הבא: "קירות לבני המה לי / לבני לא אחרש" (יר' ד 19).

במחצית השנייה של המזמור (פס' 10-19) בולט ביותר השימוש החוזר ונשנה בכ"פ הדמיון על מנת לבטא את הדרך התקיפה שבה דושם המשורב שיאבדו אויביו המבקשים להשמדתו: "כmedian כטירה כייבן" (פס' 10); "כעדרב וכזאב וכזובח וכצלמנע" (פס' 12); "כגלל¹⁴ כקש" (פס' 14); "כאש... וכלהבה" (פס' 15). על היחס בין הפרטים הנוכרים כאן נמדו בהמשך דברינו.

ב. חלוקת כל מחצית לשני חלקים משנה מקבילים

דיבורי העוזן והזומם של האויב מובלט שוב על ידי הבאת שני ציטוטים ישירים מדבריו במרכזה של כל אחת מחציות המזמור. שתי המובאות פותחות בלשון החוזרת "אמרו":

מחצית א: אמרו לך ונכחידם מגוי ולא יזכיר שם ישראל עוד (פסוק 5).

מחצית ב: אשר אמרו נירשה לנו את נאות אלהים (פסוק 13).

בציטוט הראשון האויב מאים בדיבורו על עם ה', ובשני – על הארץ. שתי האמירות היישירות הליל מפי האויב, הפותחות בפועל "אמרו", מחלקות כל מחצית לשני חלקים משנה¹⁵, וכך מתקבלים ארבעת בתי המזמור. חלק המשנה בכל אחת מן המחציות מקבילים זה לזה בלשונם ובתוכנם.

מחצית א (פס' 2-9) – בקשת הגויים להשמיד את ישראל:

א. אלהים אל דמי לך תחרש ואל תשקט אל.

ב. כי הנה אויביך יהמיוון ומשנאיך נשוא ראש.

ג. על-עمرך יעリמו סוד ויתיעצו על צפונייך.

ה. אמרו: לך ונכחידם מגוי ולא יזכיר שם ישראל עוד.

ו. כי נועצנו לך עלייך ברית יכתרנו.

ז. אהלי אדום וישראלים מואב והגרים.

ח. גבל ועמון ועמלך פלשת עם ישבי צור.

ט. גם אשור נלוה עעם היו זרוע לבני לוט סלה.

14 השווה יש' יז 13: "וַיָּרֹדֶךְ כִּמֵּץ הַרִּים לִפְנֵי רוח / וְכִגְלַל לִפְנֵי סֻופה". וראה פליקס, הצומח המקראי, ערך "גָּלְגָּל", עמ' 214.

15 העיר על כך ואן דר לוגט, תהילים, עמ' 347.

מחצית ב (פסוקים 10-19) – בקשת ישראל להיוושع מאוייביהם:

3. י. עשה להם כמדין כסירה כיBIN בנחל קישון.
יא. נשמדו בעין דאר היו דמן לאדמה.
- יב. שיתמו נדיביהם ערब וכזאוב וכזובח וכצלמנע כל נסיכימיו.
יג. אשר אמרו: נירשה לנו את נאות אלהים.
4. יד. אלהי שיתמו נגלהן כקש לפני רוח.
טו. באש תבער עיר וכלהבה תלהט הרים.
טו. כן תרדוףם בסערך ובסתופתך תבhalbם.
יז. מלא פניהם קלון ויבקשו שמך ה'.
יח. יבשו ויבהלו עד ייחפרו ויאבדו.
יט. וידעו: כי אתה שמך ה' לבדך עליון על כל הארץ.

ג. ההקלות בין חלקי המשנה שבכל מחצית וההתפתחות ביניהם

במחצית הראשונה של המזמור המילית "כִּי" חוזרת בכל אחד מחלקי המשנה (2-4; 9-6)¹⁶ ומשמשת פтиחה למשפט המນמק את הבקשה מהאל לפעול נגד האויבים:

כִּי הָנָה אֹיְבֵיךְ יַהֲמִין (פס' 3);
כִּי נֹעֶצֶנוּ לְבִ יְהָדוֹ (פס' 6).

שני הפסוקים מתארים את דיבורים העיוניים נגד ישראל, אלא שניכרת הדרגה עולה ב מידת החומרה של הדיבורים. אם בחלק המשנה הראשון האויב מוזכר באופן כללי ולא מזוהה – "אויביך", "משנאיך", הרי בחלק המשנה השני מפורטים שמות האויבים, ונזכר שמדובר בקואיציה רחבה וחסורת תקדים. נוסף על כך בחלק המשנה הראשון האויב יוצא נגד עם ישראל: "על עמך", "על צפונייך", "שם ישראל" במלחמה טבעית ואנושית בין שני צדדים לוחמים. אולם בחלק המשנה השני מוטעם שהאויב מעוז ל יצא נגד אלוהי ישראל בכבודו ובעצמו: "עליך ברית יכורתו", והמלחמה מקבלת משמעות תיאולוגית-דתית.

16 ציין זאת זנגו, תהילים, עמ' 339.

זנגר¹⁷ מציין שהקבלות אלו מדגישות שהסוגיה של הפרק אינה רק גורל ישראל או ייחסי ה' וישראל אלא מעמדו של ה' בעצמו. במחצית השנייה של המזמור שני חלקים המשנה (10-12; 14-18) פותחים בלשון פניה ישירה לאל להשמדת האויב בשימוש בכ"ף הדמיון:

עשה להם כ- (פס' 10);
אלهي שיתמנו כ- (פס' 14).

בחילק המשנה הראשון הדימויים לקוחם מתקדמים היסטוריים, ואילו בחילק המשנה השני הדימויים באים מעולם הטבע. נמצא גם במחצית השנייה ניכרת עלייה מדרגה בORITY החומרה של הדברים מהילך המשנה הראשון לשני. בראשון העונש המבוקש הוא חוזה על מאורע צבאי-היסטוריה שכבר אירע בעבר, ואילו בשני קיימים ביטויים בעלי אופי תיאופאני,¹⁸ המודרים על בקשה להתרבות אלוהית קיצונית, כאילו כל כוחות הטבע נאספים ובאים לפrou באובי ישראל. נוסף על כך התוצאה המבוקשת בחילק המשנה הראשון היא הכרעה פיזית של האויב על מנת להציג את ישראל, אולם התוצאה של ההתרבות האלוהית בחילק המשנה השני תביא מלבד הפגיעה הפיזית באויב גם שינוי מנטלי: "תבהלם מלא פניהם קלון"; "יבשו ויבהלו"; "ויחפרו". וייתר מזה פעולת האילאה לשינוי מרוחיק לכת בתודעתו הדתית של האויב: "זינקו שמר ה..."... וידעו כי אתה שמן ה".

זנגר רואה קשר סיבתי בין הדברים: לטענתו, המוטיבים התיאופאניים, שבهم הtgtglot ה' מתוארת בworthy מפורשת ("אלהי") ואישית ("סערך – סופתר"), הם המובילים למפגש אישי בין האויב לה' ומביאים בסופה של דבר להכרה בשמו.¹⁹ כאמור, שני חלקים המשנה הראשוניים שככל מחזית מסתומים במשפט מדברי האויבים הפותח במילה "אמרו". וכך מצור מכנה משותף נוסף בין שתי מחזיותו של המזמור: בכל אחת מהן באים פעלים זהים לפני דבריו האויבים ואחריהם.

מחזית א': ויתיעצו על צפונייך (פס' 4); אמרו... (פס' 5); כי נועצו (פס' 6).

17 שם.

18 ויווד, תהילים, עמ' 564; קראום, תהילים, עמ' 164; וובר, מזמור פג, עמ' 68; זנגר, תהילים, עמ' 339.

19 זנגר, תהילים, עמ' 339.

מחצית ב': **שִׁתְמֹו נְדִיבִימֹ** (פס' 12); אשר אמרו... (פס' 13); אלהי
שִׁתְמֹו (פס' 14).²⁰

במחצית א' של המזמור המילה "יתיעצزو" (פס' 4) משורשת עם הפועל "נוועצزو" (פס' 6). הפועל "יתיעצزو" חותם את חלק המשנה הראשון, והפועל "נוועצزو" פותח את חלק המשנה השני, וכך נמשך תיאור התיעצות האויבים לאחר שזו הופסקה על ידי המובאה מדברי האויב (פס' 5). החזרה על השורש י-ע-ז-ו-ע-ץ לפני הជיטוט ולאחריו מסגרת את הជיטוט ומליטה את מרכזיותו במזמור.

וכך במחצית ב' של המזמור: המילה "שִׁתְמֹו" חותמת את חלק המשנה הראשון (פס' 12) וגם פותחת את חלק המשנה השני (פס' 14) לאחר הפסיקת שנוצראה מהבאת דברי האויב (פס' 13). המשורר מבקש שהאל ישית את צרויכם האויבים שהובסו בעבר (פס' 10-12) ולאחר מכן ממשיך ומבקש שישית עליהם אסונות טבע רבים ועצמותיהם (פס' 14-16) שיביאו לאבדןם.

שני הפעלים הנזכרים החזרות בכל מחצית מלבד היותם מסגרת והדגשה לדברי האויב גם מביעים את הרעיון המרכזי של המזמור – המשורר מבקש במחצית השנייה שהוא ייחדל מדרמתו ויקום ו"ישית" על אויביו כליה.

ד. הקבלה כיאסטית בין הבתים

כאמור, המזמור נחלק לארכעה בתים על פי שני חלקי המשנה שבכל מחצית. נראה שnitן להציג על זיקה בין שני הבתים הפנימיים של המזמור – השני והשלישי, ובין שני הבתים החיצוניים של המזמור – הראשון והרביעי. אם שני הבתים החיצוניים במזמור מזכירים את האויב בלשון כללית – "אויבין", "משנאיך" (פס' 3); "פניהם" (פס' 17); "זידעו" (פס' 19), הרי שני הבתים הפנימיים נוקבים בשמותיהם של עמים ושל מנהיגים צבאיים ספציפיים, וכך מתקיים מבנה כיאסטי (א-ב-ב-א) של המזמור בכללותו. מבנה זה נתמך על ידי הקבלות בין צמד הבתים הפנימיים ובין צמד הבתים החיצוניים במזמור. שני הבתים הפנימיים (פס' 6-9; 10-12) פורטים מספר טיפולוגי של אויבים.

20 ובר דאה בשתי תופעות השורדור בין צמדי המלים מהשורש ו-ע-ץ והשורש ש-ית-תופעות סגנוןיות מקומיות נפרדות אך לא שם לב לזיקה ביניהן ועל תרומתן לבניה הכלול של המזמור.

בפסוקים 6–9 מצוינים עשרה²¹ אויבים בהווה של המזמור – אדום, יشمיעאל, מואב, הגרים, גבל, עמון,²² מלך, פלשת, צור ואשור, וכיוצא כזה בפסוקים 10–12 מועלה זיכרונם של שבעה צרים מן העבר: מדין, סירא, יבין, ערב, זאב, זבח וצלמנע.²³ אם כן, ככל אחד מן הבתים הפנימיים נמינה מספר שלם וטיפולוגיות של אויבים. הבחירה במספרים טיפולוגיים עשויה לחזק את הדעה שאין מדובר

כאן בתיאור ההיסטורי מדויק אלא במעט אמנות-ספרותי.²⁴

קיימים קשר של השוואة בין שני בתים אלו, כשהמשמעות מבקשת לדמות את גורל האויבים בהווה לאלו בעבר, כפי שמודגש בפתחו של הבית השלישי: "עשה להם כ–" (פס' 10). יש הרואים גם קשר של ניגוד בין שני הבתים: ניגוד בין רצון האויבים להשמיד את ישראל ובין הישרדותם של ישראל חרב וממת האויבים, ולהילופין ניגוד בין האיום הנש�� בהווה מרשותם אויבים ובין הסרתנו לאור התקדים של גורל רשותם האויבים מן העבר. ניגוד זה יש בו מקור של נחמה ועידוד לעם.²⁵

עוד ניתן לראות הקבלה בין שני הבתים החיצוניים של המזמור (הראשון והרביעי) הפתוחים שניהם בפניהם בלשון "אל":

בית א': אלהים אל-דמִידָך אל-תחרש ואל-תשקט אל (פס' 2).²⁶
בית ד': אלהי שיתמו (פס' 14).

לעומת שני הבתים הפנימיים, שיש ביניהם קשר של השוואة בין הווה לעבר, בין הבתים החיצוניים קיים קשר של ניגוד בין מעמדם של האויבים בהווה ובין גורלם בעתיד בשלוש בחינות:

21 מספר זה צוין כבר במדרשי תהילים (בוכר פג, ג): "עשרה אומות נאמרו בפרק זה". הצירוף "בני לוט" (פס' 9) אינו מתאר אויב נוסף אלא משמשchorה על אוכור מואב ועמון, הפעם על פי שם משפחתם, על מנת להציג שם כוחות ראשיים במלחמה זו נגד ישראל. ראה, למשל: רד"ק לפס' 9; כסטר, תהילים, עמ' 261; ברין, תהילים עמ' 62. לזהותן של האומות הנזכרות בשיר ראה במקורות הבוגרים לעיל, העירה 3.

22 השווה דהו, תהילים, עמ' 275, המשmitt את עמון.

23 שופ' ד; ז-ח. כסטר, תהילים, עמ' 261 וברין, תהילים, עמ' 62, מצינים שהאותות הנזכורות באות בסדר כיאסטי: מדין-כנען-מדין. עוד מציין כסטר, תהילים, עמ' 262, שקיימות הקבלה בסדר הבא של האויבים: תחילת נזירים שרי הצבא וرك לאחר מכון המלכים: סיסרא-יבין (шופ' ד 2, ערב וזאב (шופ' ז 25), זבח וצלמנע (שופ' ח 5). והשווה ויוזר, תהילים, עמ' 561, וקרואס, תהילים, עמ' 160, המשmittים את שני השמות "זבח וצלמנע".

24 ראה לעיל העירה 3.

25 אלטי, תהילים, עמ' 25.

26 דהו, תהילים, עמ' 273, מצין את האינקליזיו בפסוק 2 הנוצר בין המילים "אלוהים – אל".

1. בפתחת המזמור מתוארת גאותם של האויבים: "וְמִשְׁנָאֵיךְ נְשָׂא רָאשׁ" (פס' 3). הניגוד לנאה זה הוא שפלותם הגדולה המודגשת בחיתמת המזמור: "מֶלֶא פְנֵיכֶם קָלוֹן" (פס' 17). הלשונות "נאשא ראש" ו"קלון" גם מוכאות בתקבולה ניגודית בספר איוב: "לֹא אֲשָׂא רָאשִׁי – שַׁבַּע קָלוֹן" (איוב 15).²⁷
2. התכנית שזומו האויבים נגד ישראל, מתואר בבית הראשון בלשון: "נְכַחֵדָם" (פס' 5). בניגוד לכך מתאר הבית האחרון את השמדת האויב עצמו בלשון: "וַיַּאֲבֹדוּ" (פס' 18). גם השורשים "כ-ח-ד" ו"א-ב-ד" הם צמד נרדפים מקביל בספר איוב: "זָכֵר נָא מֵי הוּא נְקֵי אָבָד וְאִפָּה יִשְׁרָאֵם נְכַחֵדָו" (איוב ד 7).²⁸
3. הניגוד החשוב ביותר הוא שאיפתו של האויב למחות את שם "ישראל" בבית הראשון של המזמור – "וְלֹא יִזְכֵּר שֵׁם יִשְׁرָאֵל עוֹד" (פס' 5), מתחפה בבית החותם של המזמור לדרישת בשם "ה": "וַיִּבְקְשׁוּ שֵׁםָךְ הָ... וַיַּדְעֻוּ כִּי אַתָּה שֵׁמֶךְ הָ" (פס' 17, 19).²⁹

ה. שינוי בתודעתם של הדמיות במהלך המזמור

התפתחות בשאיותיו של האויב ובתודעתו נחשפת בשלושה שלבים, המוטעים על ידי מבנה המזמור:

27 וראה: "וַיַּכְנַעַ מְדִין לִפְנֵי בְנֵי יִשְׁרָאֵל וְלֹא יִסְפֹּוּ לְשֹׁאת רַאשָּׁם" (שופ' ח 28).

28 זנגו מציין הנגדה תוכנית בין האחורי של האומות במחצית הראשונה של המזמור ובין הפצן כמו קש ברוח סערה וכמו התפשטות האש בעיר במחצית השנייה של המזמור. אלא שהקבלת זו אינה נתמכת כלשנות המזמור, וכלל לא ברור שתיאורי הקש והרוח, העיר והאש משמעם הפיצה. מלשון המזמור עוללה שהקש והרוח, העיר והאש מטרתם להביא לכלייה של האויב ולא להפיצו. כך הבינו גם המפרשים, המדגימים את חוסר הידיעה של הקש ואת הכליה המוחלטת של האש: "בְּפָזָקָנוּ מְבוֹן דִּימֵי הַקְשׁ לְחוֹסֵר שׁוֹרְשִׁים וְלְהַעֲדר צִיּוֹת, וּמִמְילָא לְאִיְכּוֹלֶת לְעִומָּד בְּמִצְבָּה קָשָׁה, הַגְּמַשֵּׁל אָן לְרוֹחָ" (ברין, תהילים, עמ' 64); "שָׁהָרָח נְשַׁבֵּת בָּהָרִים וְתַרְחָה הַלְּהָבָה מֵעַז עַד שִׁישְׁרָפוּ כָּלָם" (ר"ק לפס' 15); לאחר שביקש שיכלו האויבים ברוח, ביקש אכן שיכלו באש" (חכם, תהילים, עמ' צז); "תְּמִונּוֹת אָלוֹ מִיצְגּוֹת אֶת כָּל מָה שַׁהְוָא רְגֻעִי וְחוֹלָף. הַקְהִילָה מַתְפֵלָת לְהַשְׁמָדָה המוחלטת של האויב. כמשל לפסק דין של השמדה מופיע בפסוק 14 שורפת העיר" (קרואות, תהילים, עמ' 163, התרגום לעברית הוא שליל, מ"ס).

29 חכם, תהילים, עמ' קא, טוען שהצירופים "שם יִשְׁרָאֵל" לעומת "שם ה'" רומיים ללחם העיקרי של המזמור. לדעתו, "מלחת האויבים בישראל היא מלחמה בה אלוהי ישראל ויישראלי מתפללים למפלת אויביהם, משם שבמפללה זו יתקרש שם ה' אלוהי ישראל".

1. במרכזה של המחצית הראשונה: "אמרו לנו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד" (פס' 5).
2. במרכזה של המחצית השנייה: "אשר אמרו נירשה לנו את נאות אליהם" (פס' 13).
3. בחתימת המזמור: "וידעו כי אתה שمر ה' לבך עליון על כל הארץ" (פס' 19).

המובאה הראשונה מלשון האויב (פס' 5) מတארת את שאיפתו להשמדת עם ישראל. השוואתה לציטוט השני (פס' 13) מורה על התפתחות בתודעתו של האויב מרצון להשמדת העם לרצון לרשות את ארצו, נוהו של האל. רצונו של האויב להעלים את נוכחות ישראל בцитוט הראשון מתברר אפוא באמצעות לרשות את ארצו של האל בцитוט השני. הזיקה בין ישראל לאלהיו מודגשת לאורך המזמור כולה: אויבי ישראל מכונים "אויביך", "משנאיך", והtagdom מכוונת נגד האל עצמו: "עליך בריתיכתך".³⁰ בהתאם לכך עם ישראל מכונה "עמך", "צפונייך". מחויבותו של האל לעמו מודגשת הן בביטויי "צפונייך", "עמך", בבחינת "כִּי צפנֵנִי בְּסֶפֶה בַּיּוֹם רָעוֹה" (תה' כז, 5), הן בביטויי "נאות אליהם" הרומו לתקידיו של האל כרוועה של עמו, כמו "בְּנֹנוֹת דְּשָׁא יְרָבִיצִנִּי" (תה' כג).³¹ (2). זיקה זו מגיעה לשיאה בכך שרצונו של האויב שלא יזכיר שם ישראל בתחילת המזמור הופכת לשאייה בכך שרצונו של האל נזכר בשם ה".

שתי שאיפותיו של האויב – "ולא יזכיר שם ישראל"³² (פס' 5); "נירשה לנו את נאות אליהם" (פס' 13), מפנהו את מקומן בפסוק האחרון לתודעה דתית ההפוכה מהן בתכלית ומובלעת על ידי חזרה על אותן הלשונות: "וידעו כי אתה שמר ה' לבך עליון על כל הארץ". השאייה להשמדת "שם ישראל" נהפכת להכרה ב"שם ה'", והתאווה לרשעת את נוהו-ארצוי³³ של אליהם, "נאות אליהם", נהפכת להכרה בעליונותו על כל "הארץ". המילים "ארץ" ו"נוה"

30 וראה תה' סח 2; פט 11; צב 10, ורשי' למזמורנו, פסוקים 5-6: "עליך בריתיכתך – עיזה זו אינה אלא عليك, להשכיח את שمر, שאין אתה קרי אליהם אלא לנו: 'אליה' ישראל'. ומאחר שלא יזכיר שם ישראל, אף שمر הגודל איו נוצר (ראה ש"ט פב, ג)". רעיון זה מתבטא גם בנוסחו של פסוק ז' בмагילה במצדה: "אליה אדום", במקום "אליה אדום", ראה ידין, מצדה, עמ' 116. קראוס, עמ' 162, מצין שהברית של אליהם עם ישראל מעוממת עם ה"ברית" שכוראות האומות נגד ה' ועמו.

31 "נאות" ממשמעו "ארץ" (ראה ברין, תהילים, עמ' 64).

כרוכות ייחדו גם ביר' כג 3: "זואני אקבע את שארית צאני מכל הארץות... והשבתי אתהן על נוהן".

קולו הרם והוומס של האויב שנשמע בפתח המזמור נדם בחתימתו. בסיום המזמור האויבים כבר אינם מדברים, הומים או נועצים אלא שוקטים, מבקשים וידעים את שם ה', שכן אלהי ישראל שבפתח המזמור היה שקט וודום, עתה כבר נודעשמו בכל הארץ.

כנגד שלושת השלבים המתארים התפתחותם בתודעתו של האויב גם בתודעתו של המשורר חלה התפתחות מושלת במהלך המזמור. גם כאן התפתחות ניכרת החל מן הבית הראשון, דרך הבית השני וכלה בחתימת המזמור ומתבטאת בלשונות הפניה של המשורר לאלהיו:

אדְלָהִים... אַל (פס' 2).

אדְלָהִי (פס' 14).

שםך ה'... שםך ה' (פס' 17, 19).

בפתחת המזמור פנה המשורר פעמיים אל אלהיו בלשון אוניברסלית וסתמית: "אלָהִים... אַל" (פס' 2). במחצית השנייה של המזמור פניותו של המשורר היא עדין בלשון אוניברסלית, אך מתלווה אליה סיממת של שייכות וקרבה: "אלָהִי" (פס' 14).³² אולם בחתימת המזמור שם האלוהות הכללי והאוניברסלי מפנה את מקומו לשם הפרטיא של אלהי ישראל המופיע אף הוא פעמיים: "ויבקשו ש马克 ה'" וידעו כי אתה ש马克 ה'" (פס' 17, 19).³³

נמצא, שכותזהה מן העימות בין קוاليציית האויבים הרחבה ובין עם ישראל הן האויב הן המשורר המבקש להיוושע ממנו עוברים תהליך מקביל, שסופה הכרה בשם ה' והתקרכבות אליו.

32 כמו במחצית הראשונה של המזמור, גם במחצית השנייה האל מופיע פעמיים. פעם אחת מפי המשורר בלשון שייכות – "אלָהִי", ופעם אחת בלשון סתמית-אוניברסלית מפי העמים: "נירישה לנו את אות אלָהִים" (פס' 13).

33 זנגו, תהילים, עמ' 346, מצין הקבלה בין שני שמות האלוהות "אלָהִים – אלַי" (פס' 2) בפסק הפתוח את המזמור ובין שם היי"ה והתואר "עלְיָהוּ" בפסק החותם את המזמור (פס' 19). אלא שלא נראה שיש להסביר במוזרונו בין שמות האל ובין המילה "עלְיָהוּ", שאמנם ברוב מופעיה בספר תהילים מתקבלו לשם היי"ה או אלהות, אולם במוזרונו היא משמשת תואר, כפי שדריך גם זנגו עצמו. המילה "עלְיָהוּ" משמשת תואר גם בתחום צו 9: "כִּי אַתָּה ה' עֶלְיָהוּ עַל כָּל הָאָרֶץ / מֵאַד נָעַלְתָּ עַל כָּל אֱלֹהִים".

רשימת קיצוריםביבליוגרפיים

P. Auffret, "Qu'ils sachent que toi, ton nom est
YHWH! Etude structurelle du Psaume 83",
<i>Science et Esprit</i> 45/1 (1993), pp. 41-59	אורפי, מזמור פג
J N. Aletti & J. Trublet, <i>Approche poétique et
théologique des psaumes analyses et méthodes</i> ,
Paris 1983	אלטוי, תהלים
"י' בן שם, "מחקרים בתחום פג", בתוכ: ספר
שמעואל ייבין: מחקרים במקרא, ארכיאולוגיה, לשון
ותולדות ישראל, ירושלים תש"ל, עמ' 139-126	בן שם, מזמור פג
C.A. Briggs & E.G. Briggs, <i>A critical and
exegetical commentary on the Book of Psalms</i>
II, Edinburgh: T & T Clark (The International
Critical Commentary) 1925	בריגס, תהלים
ג' ברין, <i>עולם התנ"ך, תהלים ב, תל-אביב</i> 1997
M. Dahood, <i>Psalms II 51-100</i> , (Anchor bible),
1968	ברין, תהלים
דרוד, תהלים
F. Delitzsch, <i>Biblische Kommentär über die
Psalmen</i> , Leipzig: Dorffling und Franke, 1894	דלייטש, תהלים
Y. Hoffman, "Patterns of religious response
to national crisis in the Hebrew Bible, and
some methodological reflections", in: H.G.
Reventlow & Y. Hoffman (eds.), <i>Religious
Responses to Political Crisis in Jewish and
Christian Tradition</i> , New York-London: T & T
Clark, 2008, pp. 18-35	הופמן, תגוכות
למשברים
P. Van der Lugt, <i>Strofische structuren in de
Bijbels-Hebreeuwse poëzie: de geschiedenis
van het onderzoek en een bijdrage tot de
theorievorming omtrent de strofenbouw van de
Psalmen</i> , Kampen: J.H. Kok, 1980	וأن در لوگت, תהלים

הלשונות החזירות והנרדפות במזמור פג

P. Van Midden, "The peoples in Psalm 83",
<i>Give Ear to My Words</i> , Amsterdam 1996, pp.
79-90	ואן מידן, מזמור פג
וובר, מזמור פג
B. Weber, "Psalm 83 als Einzelpsalms und als
Abschluss der Asaph-Psalmen", <i>Biblische
Notizen</i> 103 (2000), pp. 64-84	ווייזר, תהילים
זנגר, תהילים
A. Weiser, <i>Psalms</i> (OTL), London 1962
F.L. Hossfeld & E. Zenger, <i>Psalms 2: A
Commentary on Psalms 51-100</i> , Hermeneia;
Minneapolis, Minn.: Fortress, 2005
ע' חכם, כרך ב, ירושלים תשמ"א	חכם, תהילים
טייט, תהילים
M.E. Tate, <i>Psalms 51-100</i> , World Biblical
Commentary, 1990
י' ידין, "מצדה – עונת החפירות הראשונה
תשכ"ד", ידיעות בחקרת ארץ-ישראל ועתיקותיה
כת (תשכ"ה), עמ' א-ב	ידין, מצדה
כהן, כתור
מ' כהן (מהדריך ועורך מדרע), מקרים גדולות
הכתרא: ספר תהילים, א-ב, רמת-גן תשס"ג
ב' מוז, כנען וישראל: מחקרים היסטוריים, ירושלים
1974	מוז, כנען וישראל
פ' מלצר, פני ספר תהילים, ירושלים תשמ"ג
S. Seiler, "Bemerkungen zu Strukturen und
theologischen Akzentsetzungen im LXX-
Psalter: dargestellt an Ps 82[83]", <i>Bulletin,
International Organization for Septuagint and
Cognate Studies</i> 41 (2008), pp. 46-58	מלצר, תהילים
סיילר, תרגום השבעים
י' פלייקס, עולם החדש המקראי, רמת גן 1957
R. Kittel, <i>Die Psalmen übersetzt und erklärt</i> ,
Leipzig: Deichertsche, 1929	פלייקס, החדש המקראי
קיטל, תהילים
F.B .Koster, <i>Die Psalmen Nach Ihrer
Strophischen Anordnung Übersetzt</i> , 1837	קוסטר, תהילים

מרים סקלרץ

H.J. Kraus, *Psalms 60-150*, vol. 2, A Continental
Commentary (trans. H.C. Oswald), Minneapolis
1993

קרואס, תהילים

[84]